

I de mørke kroge af den baltoslaviske sproghistorie

De baltiske og slaviske endelsesbetonede ordformer i de mobile accentparadigmer

Sprogudvikling. Indoeuropæisk

”Lydløse”. Det oprindelige *g i *bage* [ˈbæːæ] ~ *bagværk* [ˈbɑɔvɑːg̊] ~ *bagt* [ˈbɑg̊d̥].

Det indoeuropæiske grundprog (udvikler sig til: indoiransk, græsk, italisk, germansk, anatolisk, armensk, albansk, hittitisk, baltisk, slavisk o.a.).

Baltoslavisk (udvikler sig til: baltisk og slavisk).

Baltisk (udvikler sig til: litauisk, lettisk, oldprøjsisk)

Slavisk (udvikler sig til: russisk, ukrainsk, hviderussisk, polsk, øvresorbisk, nedresorbisk, tjekkisk, slovakisk, slovensk, serbisk, kroatisk, makedonsk, bulgarsk).

Projektet handler om hvordan de såkaldte ”mobile accentparadigmer” i baltisk og slavisk kan være opstået. Sammenligning med vedisk, græsk og i mindre omfang germansk.

Dagens delproblem: Accentueringen af de endelsesbetonede ordformer i de baltiske og slaviske mobile paradigmer

1. ”Mobile accentparadigmer”

Immobil og mobile accentparadigmer i baltisk og slavisk.

Skema 1 og 2 viser eksempler fra *ā*-stammerne i litauisk og russisk.

2. ”Endelsesbetonede ordformer”

Litauiske og slaviske mobile accentparadigmer består af en alternation mellem

(1) ordformer med rodbetoning og

(2) ordformer med endelsesbetoning

Ordformer med betonet tostavelse kan have tryk på endelsens første stavelse (russ. instr. pl. *golov-ami*) eller sidste stavelse (lit. instr. pl. *galvomis*).

Størstedelen af de baltiske og slaviske eksempler har tryk på sidste stavelse. Se skema 3.

3. Problem

Den oprindelige (dvs. baltoslaviske og indoeuropæiske) accentuering af de endelsesbetonede ordformer i de mobile paradigmer. Lå trykket i former med tostavelseendelser på første eller sidste stavelse af endelsen? Hvordan forklares de afvigende former?

4. Korrespondenser i vedisk og græsk

Ord med mobil accentuering i baltisk og slavisk svarer til ord med konstant tryk på første stavelse af endelsen i vedisk og græsk. Se skema 4.

5. Traditionelle løsningsforslag

- (1) Baltoslavisk har bevaret tingenes oprindelige tilstand. Vedisk og græsk har normaliseret.
Problemer: Ingen støtte fra ikkebaltoslaviske sprog. Baltiske og slaviske former med tryk på første stavelse burde ikke kunne forekomme.
- (2) Vedisk og græsk har bevaret tingenes oprindelige tilstand. I baltoslavisk er der sket en udbredelse af finalt tryk.
Problemer: Forklaringen af baltoslavisk finalt tryk ved hjælp af analogi er unaturlig. Den konkrete fordeling af former med tryk på første stavelse af endelsen og former med tryk på sidste stavelse af endelsen forklares ikke.

6. To accentforskydninger

- (1) Saussures lov i litauisk (fremsat 1892)
Trykket rykker til højre fra en kort betonet stavelse til en efterfølgende stavelse hvis denne indeholder en lang monoftong.
- (2) Dybos lov i urslavisk (fremsat 1962)
Trykket rykker til højre fra en kort betonet stavelse til en efterfølgende stavelse uanset dennes struktur.

7. Alternativt løsningsforslag

Udgangspunktet er det mønster vi finder i vedisk og græsk, dvs. tryk på første stavelse af endelsen. Det er Saussures lov i litauisk og Dybos lov i urslavisk der gør at vi i de belagte baltiske og slaviske sprogstadier oftest finder finalt tryk.

8. Skemaer

Skema 1: Immobil accent i en litauisk og en russisk \bar{a} -stamme

(lit. *lėpa* 'lindetræ', russ. *l'ipa* 'lindetræ')

		litauisk	russisk
singularis	nominativ	<i>lėp-a</i>	<i>l'ip-a</i>
	akkusativ	<i>lėp-a</i>	<i>l'ip-u</i>
	genitiv	<i>lėp-os</i>	<i>l'ip-y</i>
	dativ	<i>lėp-ai</i>	<i>l'ip-e</i>
	instrumentalis	<i>lėp-a</i>	<i>l'ip-øj</i>
	lokativ	<i>lėp-oje</i>	<i>l'ip-e</i>
pluralis	nominativ	<i>lėp-os</i>	<i>l'ip-y</i>
	akkusativ	<i>lėp-as</i>	<i>l'ip-y</i>
	genitiv	<i>lėp-u</i>	<i>l'ip</i>
	dativ	<i>lėp-oms</i>	<i>l'ip-am</i>
	instrumentalis	<i>lėp-omis</i>	<i>l'ip-ami</i>
	lokativ	<i>lėp-ose</i>	<i>l'ip-ax</i>

Skema 2: Mobil accent i en litauisk og en russisk \bar{a} -stamme

(lit. *galvà* 'hoved', russ. *golov'a* 'hoved')

		litauisk	russisk
singularis	nominativ	<i>galv-à</i>	<i>golov-¹a</i>
	akkusativ	<i>gálv-a</i>	<i>g¹olov-u</i>
	genitiv	<i>galv-òs</i>	<i>golov-¹y</i>
	dativ	<i>gálv-ai</i>	<i>golov-¹e</i>
	instrumentalis	<i>gálv-a</i>	<i>golov-¹øj</i>
	lokativ	<i>galv-ojè</i>	<i>golov-¹e</i>
pluralis	nominativ	<i>gálv-os</i>	<i>g¹olov-y</i>
	akkusativ	<i>gálv-as</i>	<i>g¹olov-y</i>
	genitiv	<i>galv-ũ</i>	<i>gol'ov</i>
	dativ	<i>galv-óms</i>	<i>golov-¹am</i>
	instrumentalis	<i>galv-omìs</i>	<i>golov-¹ami</i>
	lokativ	<i>galv-osè</i>	<i>golov-¹ax</i>

Skema 3: Betonede tostavelser i litauisk og urslavisk

litauisk		urslavisk	
<i>i</i> -stem instr. sg.	žvēr-imi (< *-imí)	pron. dat./instr. du.	*duy-ajm ^l ā
<i>u</i> -stem instr. sg.	sūn-umì (< *-umí)	ā-st. dat. pl.	*galų-āmu
<i>o</i> -stem dat. pl.	lang-áms, oldlit. darb-āmus	ā-st. instr. pl.	*galų-āmī
ā-stem dat. pl.	galv-óms, oldlit. sžak-ómus	<i>i</i> -st. instr. pl.	*žvēr-im ^l ī
<i>i</i> -stem dat. pl.	žvēr-ims, oldlit. wag-imus	ā-st. loc. pl.	*galų-āxu
<i>u</i> -stem dat. pl.	sūn-ùms, oldlit. fun-úmus	prs. 1. pl.	*nes-em ^l a
ā-stem instr. pl.	galv-omìs (< *-āmís)	prs. 2. pl.	*nes-et ^l e
<i>i</i> -stem instr. pl.	žvēr-imìs (< *-imís)		
<i>u</i> -stem instr. pl.	sūn-umìs (< *-umís)		
<i>o</i> -stem loc. pl.	dial. miške-uosù / miške-úosu		
ā-stem loc. pl.	dial. šak-osù / šak-ósu		
<i>i</i> -stem loc. pl.	dial. av-isù, ak-ysù / ak-ýsu		

Skema 4: En endelsesbetonet ā-stamme i vedisk og græsk
(ved. *priyá* 'kær', gr. *tímé* 'ære')

		vedisk	græsk
singularis	nominativ	<i>priy-á</i>	<i>tīm-é</i>
	akkusativ	<i>priy-ám</i>	<i>tīm-én</i>
	genitiv-ablativ	<i>priy-áyās</i>	<i>tīm-ēs</i>
	dativ	<i>priy-áyai</i>	<i>tīm-ēi</i>
	instrumentalis	<i>priy-áyā</i>	–
	lokativ	<i>priy-áyām</i>	–
pluralis	nominativ	<i>priy-áh</i>	<i>tīm-ai</i>
	akkusativ	<i>priy-áh</i>	<i>tīm-ás</i>
	genitiv	<i>priy-ánām</i>	(Hom.) <i>tīm-áōn</i>
	dativ-ablativ	<i>priy-ábhyaḥ</i>	<i>tīm-aīs</i>
	instrumentalis	<i>priy-ábhiḥ</i>	–
	lokativ	<i>priy-ásu</i>	–